

§655 občanského zákoníku je nutné změnit tak, aby podle něj mohly uzavírat manželství homosexuální páry

České PIS

Andrej Krištofík
458349

"Manželství je trvalý svazek *dvou osob* vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc."

1 Úvod

Súčasná právna úprava Českej republiky definuje *manželstvo* ako trvalý zväzok muža a ženy a to v Hlave II, §655 zákona 89/2012 Sb. Okrem ustanovenia subjektov zákonom legitiomovaných k uplatneniu tohoto inštitútu, teda dve rozdielnopohlavné osoby, nám zákonodarca uľahčuje teleologický výklad tohoto ustanovenia druhou vetou predmetného paragrafu, ktorá nám objasňuje primárne účely užívania inštitútu manželstva v právnom ráde ako "*založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.*"

Zákonné ustanovenia rozvíjajúce manželstvo a rôzne z neho vyplývajúce inštitúty, sú podčasťou sekcie Občianskeho zákonníka venujúcej sa rodinnému právu. Z mnohých pohľadov, či už komparatívnych voči iným rozvinutým západným krajinám, či z pohľadu napredovania všeobecného presvedčenia panujúceho v spoločnosti, sú mnohé pravidlá stanovené práve touto sekciou Občianskeho zákonníka viac než spiatočnicke a v posledných desiatkach rokov neprešli takmer žiadnou zmenou, ktorá by reflektovala zmenu spoločenskej klímy, a je jedno či sa chceme baviť o náhradnom materstve, formách striedavje starostlivosti alebo právach partnerov v súčasnosti spojených registrovaným partnerstvom.

Zavedenie registrovaného partnerstva síce v súčasnosti umožňuje určitý formalizovaný a tak povediac oficiálny zväzok dvoch osôb rovnakého pohlavia, no táto forma zväzku sa len zďaleka približuje zväzku manželskému, čo do práv a spoločenského uznania, ktoré sú s ním spojené.

V nadchádzajúcom texte sa Vás preto pokúsim presvedčiť o tom, že rozšírenie §655 o páry rovnakého pohlavia, je nielen správna vec, ale i tá racionálna.

2 Argumentácia

2.1 Priepasť medzi manželstvom a registrovaným partnerstvom

Včlenenie registrovaného partnerstva do zákonnej úpravy bol rozhodne vítaný a správny krok. Na druhej strane sa už ako spoločnosť nemôžeme naďalej tváriť, že takáto dualita týchto inštitútov je správna, dokonca prípustná.

Spomínaná dualita právneho režimu sa prejavuje na dvoch úrovniach, ktoré je nutné prekonať nato aby sme mohli dosiahnuť plne rovného prístupu ku všetkým ľuďom bez rozdielu.

V prvom, a najčastejšie namietanom, rade sa jedná o rozdiely na úrovni právnej, respektíve praktickej, v úrovni druhej sa jedná o problémy charakteru skôr symbolického, no ich prekonanie je nevyhnutné pre ustálenie spoločenského pohľadu na homopohlavné páry, ako na rovnoprávnú súčasť našej spoločnosti.

Čo do rovnosti práv medzi párami zozdanými a párami registrovanými, je pozícia homosexuálnych párov neporovnateľne slabšia. Medzi inými, napríklad spoločné imanie manželov, ako už vyplýva z názvu, existuje medzi manželmi, nie však medzi partnermi, ktorý všetken spoločný majetok musia nadobúdať formou podielového spoluvlastníctva.

Ďalším rozdielom, ktorý hraničí medzi rovinou symbolickou a právnou, je problematika spoločného priezviska, ktoré pri vzniku registrovaného partnerstva nemôže z vôle partnerov vzniknúť tak ako je tomu pri sňatku heterosexuálneho páru, ale vyžaduje sa dodatočný úkon zmeny mena na matrike, ktorý vo svojej podstate existuje akosi nezávisle na vzniku partnerstva. Tieto rozdiely potom fakticky vytvárajú dojem, že registrované partnerstvo je právne, a teda i spoločensky, irelevantným aktom.

Koniec koncov, táto akosi "nižšia hodnota" zväzku v registrovanom partnerstve vyvstáva na povrchu na úrovni symbolickej i pri jeho uzatváraní, kde pri manželstve sa tomuto aktu prikladá väčšia vážnosť, vyžaduje sa prítomnosť svedkov, verejnosť a iné náležitosti podľa § 656 *odst.2 OZ*, v podstate ním človek "vstupuje" do rodiny toho druhého (napríklad s odkazom na § 744 *OZ*). Naproti registrované partnerstvo podľa § 3 *zákona o registrovanom partnerstvo*, sa toto uzatvára prehlásením pred matrikou. Čo na jednej strane môže znieť ako menej námahy než pri vstupe do manželstva, naproti tomu si však treba uvedomiť, že toto prehlásenie je možné urobiť iba pred 14 matrikami v celej republike, pričom podľa prílohy č. 1 vyhlášky 201/2001 *Sb.* je v Čechách viac ako 7800 matričných úradov.

Význam prekonania týchto symbolických rozdielov, akokoľvek malicherný sa môže zdať, spočíva práve v snahe o zmenu vnímania registrovaného partnerstva, respektíve zväzku dvoch osôb rovnakého pohlavia, ako inštitútu rovnocenného k zväzku dvoch rozdielno pohlavných osôb, nakoľko tak ako heterosexuálne páry, tak i páry homosexuálne sú v konečnom dôsledku schopné naplňať zákonodarcom vytýčený cieľ účelu manželstva, tak ako je stanovený § 655 *OZ in fine*.

Následne sa potom ponúka celá plejáda odlišností na úrovni praktickej,

ktoré len ďalej prehľbujú vnímanie homosexuálnych párov ako nerovnoprávny, dokonca menejcenných.

Jedným z primárnych problémov je spomínaná neexistencia inštitútu spoločného imania manželov, ktorý nastoluje neistotu, čo do hmotného zabezpečenia členov páru, či na nich závislých osôb.

Problematické je rovnako osvojovanie dieťaťa jedného z "manželov" tým druhým, ktoré je z dikcie §800 zákona č. 89/2012 obmedzené len na manželov v súčasnom zmysle §655, teda heteropohlavný pár. To isté potom samozrejme platí aj o osvojení dieťaťa oboma partnermi súčasne. Tento súčasný nerovnoprávny stav značne zasahuje do, nielen právnej ale i faktickej - životnej, istoty dieťaťa, čož je bez diskusie stav, ktorý nie v jeho najlepšom záujme a teda ani v záujme spoločnosti.

V neposlednom rade je to problematika nárokov a rôznych sociálnych zábezpek, ktoré sú manželovi priznané po smrti toho druhého. Pri súčasnom prístupe k registrovaným partnerstvám je po smrti jedného z partnerov tento ich, často celoživotný, vzťah akoby vymazaný a z pohľadu druhého partnera sa k nemu jednoducho neprihliada, nevzniká nárok na vdovecký dôchodok a vznikajú iné problémy s vysporiadaním spoločného majetku pre faktickú neexistenciu spoločného imania.

2.2 Rovnaké pohlavie, odlišné právo

V predchádzajúcej sekcii sme dokázali existujúcu priepastnú rozdielnosť medzi právami, ktoré sú priznané homosexuálnym párom, oproti tým, ktorými ovplyvujú páry heterosexuálne.

Je veľmi jednoduché vnímať túto diskriminačnú politiku, vytvárajúcu rozdiely v právach medzi ľuďmi len na základe ich orientácie, čo vo svojej podstate ide priamo proti tak primárnemu ustanoveniu ako je Článok 1, hlava prvá Listiny základných práv a slobôd (ďalej tiež "Listina"), podľa ktorej "*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech...*"¹.

Takéto rozlišovanie medzi právami osôb na základe ich orientácie je samozrejme neprípustný zásah do základných práv garantovaných Listinou. Je síce pravdou, že za určitých okolností, je možné niektoré z práv zaručených Listinou, či iným dokumentom možné obmedziť, môže a musí sa tak diať len za sledovaním určitého legitímneho cieľa. Samotnú skutočnosť, že upieranie rovnakého zachádzania ľuďom v otázkach svadby len na základe ich orientácie je nemožné považovať za legitímny zásah, bol judikovaný Eufopsky súdom pre ľudské práva vo veci *Karner v. Austria*.²

Nakoľko sme sa už dostali k názorom ESĽP, je určite nutné sa pozrieť na zákonné regulácie na úrovni Európskej, opäť držiac sa fundamentálnych listín, určujúcich právny rád, teda konkrétne na úpravu poskytnutú Európskym Dohovorom o ľudských právach (ďalej tiež "Dohovor"), ktoré na predmetnú situáciu

¹Hlava I, článok 1, Ústavný zákon č. 2/1993 Sb., Listina základných práv a slobôd. Dostupné z <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

²Dostupné z: <http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/2003/395.html>

dopadajú.

V prvom rade, komplementárne s ústavou Českej republiky, je tento dualizmus zväzku osôb manželskými inštitútmi možné vnímať ako ustanovenia garantujúce, respektíve negarantujúce, práva v rozpore s článkom 14 Dohovoru, teda je v rozpore so striktným zákazom diskriminácie, v zmysle nerovného prístupu k právam, založených Dohovorom.

S ohľadom na jeho ustanovenia je pri striktnom výklade nutné k Článku 14 pripojiť niektoré z ďalších práv garantovaných Dohovorom, nie len národnou úpravou, s ohľadom na ktoré súčasné znenie §655 zakladá rozdielny prístup k ľuďom na základe ich orientácie.

Takýchto článkov je v Dohovore hneď niekoľko. Po prvé to bude Článok 12, garantujúci občanom (rezidentom) európskych krajín, právo slobodne uzatvárať sňatok. Samotná formulácia tohoto Článku je však výkladovo mierne problematická, nakoľko sa v ňom uvádza *"Muži a ženy, ktorí sú na to vekom spôsobilí, majú právo uzavrieť manželstvo a založiť rodinu v súlade s vnútroštátnymi zákonmi, ktoré upravujú výkon tohto práva"*.³ Často teda dochádza k situácii, kedy je toto ustanovenie interpretované tak, že manželstvo môže byť uzavreté len medzi mužom a ženou, respektíve že právo na sňatok vzniká iba heterosexuálnemu páru. Samotný jazykový výklad v tomto prípade je značne neistý, nakoľko sa nedá jednoznačne dovodiť, či znenie Článku 12 toto právo garantuje mužom a ženám, len vzájomne, alebo sa týmto pojmom myslí jednoducho všetkým občanom, teda kľudne i mužom ako samostatnej skupine bez potreby druhej samostatnej skupiny žien a naopak. S ohľadom na nepoužiteľnosť výkladu textového sa teda musíme obrátiť na výklad ESĽP, ako najpovolanejšej inštitúcie, a tá okrem názoru, že celková klíma vnímania tejto problematiky je zmenená (napriec odôvodnenia rozsudku Schalk and Kopf v. Austria)⁴, síce dovodzuje, že na základe ustálenej judikatúry je úprava sňatkov v diskrecii vnútroštátneho práva, na druhej strane v kľúčovom rozsudku B. a L. v. Spojené Kráľovstvo v § 34 (podporne a obdobne F v. Švajčiarsko v § 32), táto voľnosť úpravy je pre jednotlivé európske krajiny obmedzená účelom týchto ustanovení, respektíve nemôžu byť ohrozené tým spôsobom ktorý by značne išiel proti účelu inštitútu manželstva, ako aj Dohovoru a inému vnútroštátnemu právu.

V prípade § 566 OZ, je obzvlášť s ohľadom na záverečné, kvazi-teleologické ustanovenie veľmi ľahko dovoditeľné, že obmedzenie manželstva na heterosexuálne páry v ňom nemá žiadnu oporu, s ohľadom na zásadu ochrany rodinného života, by sa ďalej dalo dokonca tvrdiť že skôr voči nemu ide, rovnako tak ako už spomínané vnútroštátne predpisy, ako ústavou zakotvený absolútny zákaz diskriminácie.

I keď samotný rodinný život, nie je § 566 nejak zvlášťne spomínaný, máme zato že celková úprava dualistických inštitútov, upiera homosexuálnym párom ich právo garantované článkom 8 Dohovoru, nakoľko ako je rozpísané v časti

³Článok 12, Európsky Dohovor o ľudských právach. Dostupné z: <https://www.echr.coe.int/Documents/Convention.SLK.pdf>

⁴Dostupné z: http://www.menschenrechte.ac.at/uploads/media/Schalk_und_Kopf_gg_OEsterreich_Urteil_01.pdf

2.1, existuje množstvo arbitrárnych prekážok k vytvoreniu adekvátneho rodinného života, ako napr. neexistencia spoločného imania, možnosti zmeny priezviska, alebo adopcie, či umelého oplodnenia.

Asi nemožno prehliadať, že práve otázka adopcie a následnej výchovy detí je veľmi často otváraným bodom diskusií o zrovnoprávnenie všetkýck občanov. V prvom rade, ESLP v rozsudku vo veci transsexuálnej Christine Goodwin dovodzuje, že samotná neschopnosť reprodukcie, resp. splodenia dieťaťa nie je základom, respektíve legitímnym dôvodom, na upretie práva vstúpiť do manželstva. (Pri tomto rozsudku vo veci Christine Goodwinovej, je na odľagčenie na mieste spomenúť názor súdu, v ktorom hovorí, že pri absencii akéhokoľvek legitímneho a hlavne racionálneho dôvodu, pre obmedzenie určitého práva, prevládajúci konsenzus krajín Európy jednoducho nie je podstatný a ani nie je na mieste k nemu prihliadať).

S argumentáciou založenou na záujmoch a výchove dieťaťa, pri ktorej si dovolím odkázať na výčet rozdielov uvedených v bode 2.1 ktoré idú zrejme proti najlepším záujmom dieťaťa a zasahujú do jeho právnej i sociálnej istoty, sa často uvádza veľmi abstraktná argumentácia istým ohrozením "morálnosti" výchovy. Nakoľko sa skutočne jedná o veľmi abstraktné pojmy, odkážem v tomto bode na štatistické údaje. Od zavedenia inštitútu registrovaného partnerstva doň vstúpilo počas desiatich rokov 2510 párov⁵ a pri štatistickom prieskume z roku 2013 bolo evidovaných takmer 900 detí, ktoré žijú v domácnosti partnerov rovnakého pohlavia.⁶ V Českých podmienkach v súčasnosti neexistuje žiaden výzkum o dlhodobom dopade života v takejto domácnosti na deti, no i jeho absencia nám práve naznačuje, že sa nejedná o pálčivý, či dokonca vôbec vnímateľný problém. Suplementárne možno odkázať na výzkum z prostredia Spojených štátov, ktorý v dlhodobom hľadisku nebol schopný zaznamenať žiadny rozdiel v spôsobe a miere naväzovania medziľudských kontaktov a následného rodinného života medzi deťmi pochádzajúcimi s rodín heterosexuálnych a homosexuálnych párov.⁷

⁵FIALA, J. a kol. Registrovaná partnerství, In: aktuálne.cz. 11.2.2017, Dostupné z: https://zpravy.aktualne.cz/domaci/grafika-registrovana-partnerstvi/r_5fb3d54aec4811e6b0800025900fea04/?redirected=1543613384

⁶Český statistický úřad.Partnerské svazky osob stejného pohlaví v České republice a v Evropě. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20533820/csav102413opr.pdf/952872bd-1745-4ce0-a21b-c30bbc03ef47?version=1.0>

⁷Patterson, C.J. (2000a): Family relationships of lesbians and gay men. *Journal of Marriage and Family*, 62, 1052- 1069.; Patterson, C.J. (2004): Lesbian and gay parents and their children: Summary of research findings. In *Lesbian and gay parenting: A resource for psychologists*. Washington, DC: American Psychological Association.; Perrin, E. C., and the Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health (2002): Technical Report: Coparent or second-parent adoption by same-sex parents. *Pediatrics*, 109, 341 – 344.; Stacey, J. Biblarz, T.J. (2001): (How) Does sexual orientation of parents matter? *American Sociological Review*, 65, 159-183.; Tasker, F. (1999): Children in lesbian-led families - A review. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 4, 153 - 166.; Tasker, F., Golombok, S. (1997): *Growing up in a lesbian family*. New York: Guilford Press.

3 Záver

Pri súčasných prevládajúcich náladách v značne rozdelenej a post-faktuálnej dobe demagógov post-komunistických stredoeurópskych štátov, je zavedenie a udržiavanie i takého dualistického inštitútu akým je registrované partnerstvo malý zázrak a správny krok. Nato aby sme sa však niekam dostali väčšinou jeden krok ale nestačí, preto je potrebné opustiť (politickú) vôľu zrovnávať sa so zvyškom okolitých štátov, v ktorých sa s každými voľbami zmráka k neliberálnym demokraciám a miesto toho hľadieť na ľudské práva, najlepší záujem spoločnosti a vlastné svedomie, ktoré nám má i bez medzinárodných záväzkov má stanoviť imperatív nerobíť rozdiely medzi ľuďmi, čo do práv ktoré sme ochotný im priznať, ako spoločnosť sme časy rozdielnych práv pre rozdielne kategórie občanov dúfam prekonali.

Manželstvo ako inštitút má v spoločnosti svoje miesto a hlavne svoj účel. Sám zákonodárca ho explicitne stanovuje, preto nie je dôvod naďalej trvať na dualite takýchto zväzkov keď oba inštitúty v konečnom dôsledku smerujú k tomu istému. Prijatá táto zmena je náš záväzok vyplývajúci z členstva v medzinárodných organizáciách, ktorých požiadavok je nielen rozumný ale dobre odôvodnený, či už právne na strane ESĽP alebo vedecky, skrz štatistické údaje a dlhodobý výzkum. Neexistuje dôvod brániť niekomu naplňať účel, ktorý zákon u neho predpokladá. Je načase vstúpiť do 21. storočia.

"Manželství je trvalý svazek dvou osob vzniklý způsobem, který stanoví tento zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc."